

W kręgu filozoficznej refleksji (62)

1. Jan Szczepański w „Korzeniami wrośłem w ziemię” opisuje kształtowanie postawy rzetelności: „Mama nie zważała na protesty wynikające z popękania skóry, pozbijanych paznokci, tylko kazała stopy szorować rzetelnie” („O myciu”). Walor rzetelności, potrzebny w relacjach międzyludzkich i w różnego typu pracy, kształtuje się wykonując podstawowe czynności. Ukazuje to opis mycia stóp w strumyku. Zimna woda, kamor oraz polecenia, aby czyścić i nie gadać. Elementarną czynność należy spełniać rzetelnie. Trudno o lepszą szkołę rzetelności.

2. Walor rzetelności niezbędny jest w dociekaniach naukowych i filozoficznych. Nieustępliwość podobną do tej z rozdziału „O myciu” prezentuje Szczepański w dzienniku, w zapiskach o metafizyce i wolności z czasu II Wojny Światowej, gdy – po powrocie z polskiej wojny obronnej 1939 roku – przebywał w rodzinnym domu w Ustroniu-Zawodziu. Mimo zbrodni i zniszczeń wojennych, Szczepański składa intelektualne wyznanie: „Poezja jest szczytowym wyrazem piękna, logika szczytowym wyrazem mądrości. Mądrość i piękno są najistotniejszymi, wiecznymi elementami kultury. Wszystkie inne dziedziny twórczości ludzkiej, o ile nie zawierają ani poezji, ani mądrości, giną prędko (21 VII 1940). Dlatego też podejmuje on metafizyczne pytania i dąży do odkrycia metafizycznych zasad.

3. W dzienniku (zapis 19 X 1939) Szczepański prezentuje swój zamiar: „Myśli nieuniknione. Tak chciałbym nazwać swoją książkę o metafizyce. Gdyż metafizyką jest każda myśl nieunikniona o bycie, przed którą zatrzymuje się nasza myśl”. Dopowiada: „piękny tytuł: Myśli nieuniknione”.

3.1. Szczepański określa zdania metafizyki jako „zdania orzekające istnienie świata, jego ład i cel” (8 VIII 1939) i wyjaśnia funkcje metafizyki: „Metafizyka moja chce zająć nie miejsce nauki, lecz religii. Zadaniem tej metafizyki jest dać obraz świata, dać odpowiedź na pytania nieuniknione. Czym jest świat? Strukturą wiążącą mnogość elementów w jedność. Czym człowiek? Czym śmierć? Czym Bóg? Czym dusza, umysł, rozum, świadomość?”. I dalsze pytania: „Jaki jest sens istnienia człowieka? Jaki jest sens istnienia świata? Czy istnieje Bóg? Dlaczego? Jaki jest sens wszelkiego istnienia?” (10 I 1940). Taką metafizykę należy rozwijać w kontakcie ze współczesną nauką: „U podstaw metafizyki studium logiki, fizyki, biologii, socjologii” (10 I 1940). Metafizyka ma być w ścisłym związku z nauką, choć zarazem się od niej różni: „Metafizyk budujący swój system musi znać nauki szczegółowe. Musi znać matematykę, nauki fizyczne, biologiczne, musi znać socjologię, etnologię, religionistykę, historię sztuki, psychologię itp. System metafizyki jego będzie poetycką

opowieścią o walkach ludzkiego umysłu ze światem. [...] metafizyk będzie mówił o pracy człowieka poznającego, a śledząc jego dzieła poetycką wyobraźnią dopowie to, czego naukowiec nie może dostrzec poza ramami swojej metody” (10 VIII 1939). Jest to projekt metafizyki, której podstawowymi kategoriami są struktura i jedność: „świat jest jednością struktury” (10 VIII 1939) i „jedna zasada przyporządkowuje elementy wszelkiej rzeczywistości” (10 I 1940). Szczepański wyjaśnia, że „jedność struktury istnieje obiektywnie. Niezależnie od ludzi, niezależnie od duchów” (10 I 1940).

3.2. W swej metafizyce Szczepański podejmuje kwestię ludzkiej wolności i możliwości działania: „Nawet w najcięższym więzieniu, najsroższym ucisku człowiek twórczy jest wolny. Wolność to możliwość działania. Im szerszy zakres mego działania, tym bardziej jestem wolny. Wolność można sobie zapewnić przez odpowiedni wybór swojego miejsca w strukturze rzeczywistości. Całkowita struktura świata nie determinuje człowieka w określony kontekst elementów. Człowiek może się uniezależnić od pewnych kombinacji. Niezależność nie jest wolnością. Wolność jest elementem twórczości, niezależność elementem mądrości” (23 I 1940).

4. Zapiski Szczepańskiego świadczą o poszukiwaniu sposobu uprawiania metafizyki, a intensywnością przypominają stóp szorowanie, choć boleśnie popękana jest skóra i pozbijane są paznokcie. Nakaz sumienia przypomina o powinności rzetelnych dociekań. Myśli o metafizyce i wolności są formułowane mimo wojny i zniewolenia. To także świadectwo wolności ludzkiego ducha. Aby się z nim zapoznać warto sięgnąć do „Dzienników” Szczepańskiego. *Cdn.* **Marek Rembierz**